

KÜTÜPHANELERİN İLETİŞİM SÜRECİNDEKİ YERİ

* Selçuk HÜNERLİ

İletişim, yurdumuzda özellikle radyo-televizyon alanındaki son gelişmelerden sonra daha kapsamlı bir şekilde ele alınan bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. İletişim kavramı, daha önceleri düşüncelerde posta hizmetleri ve telekomünikasyonu çağrıştırırken, iletişim teknolojisinin ilerlemesiyle daha geniş anlamlar da ifade etmeye başlamıştır.

Kütüphaneler, bilimsel ilerlemeler sonucunda kabuk değiştirmiş, artık sadece belge hizmeti verip bunların saklanması ve korunması işlevlerinin yanısıra, bilgi hizmetleri vermeye de başlamışlardır. Teknolojik ilerlemeler sonunda, kütüphane belgesi deyince sadece kitaplar akla gelmemektedir. Hergün yeni bilgi kayıt ortamları gelişmektedir. Artık elektronik yayıncılığın ürünleri olan CD'lerin ve disketlerin yanısıra, ses bantları, video kasetleri, mikroformlar vb. malzemeler de artık kütüphane belgeleridir ve kullanıcı tarafından kütüphanelerden aranır olmuşlardır.

Kütüphaneler bu kabuk değişikliğine giderken kütüphaneciliği sadece kendi iç dinamikleriyle incelemek ve ele

almak gelişmeyi sınırlandırır. Bunun için değişik bilim dallarıyla olan ilişkilerini saptamak ve ufkunu açmak gereklidir.

İşlevleri, yapısı, kullandığı malzemeler ve yöntemler açısından bakıldığında kütüphanecilik ve iletişim bilimleri arasında yakınlıklar görülmektedir. Etkileşimli bir birliktelikleri vardır.

1. Temel Kavram ve Tanımlar

1.1. İletişim Kavramı ve Tanımları

İletişim kavramı, üzerinde kavram kargaşasına gidebilecek kadar geniş anlamları kapsayabilen bir kavramdır. İletişim veya iletişim olarak adlandırılan bu sözcüğün kapsamına iletişim araçları, iletişim kurma etkinliği, odada konuşulan bir söz, uydu aracılığıyla gönderilen bir ileti girer. " Medya ya da başka bir deyişle gazete, kitap, dergi, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları; bilgisayar, telefon, uydu gibi iletişim teknolojileri; konferans, konser, tartışma gibi kişilerarası ya da gruplararası iletişim,; işaret, bakış, gözyaşı, gülümseme, mimikler, giyinme alışkanlıkları gibi sözsüz iletişim; dahası da sessizlik bile iletişim sözcüğünün anlamı içindedir."¹

Baker Brownel, iletişimi dolaylı ve dolaysız olarak ikiye ayırır. Dolaylı iletişimi "bir şeyin simgelere (sembollere) bir kişiden, bir başkasına iletildiği süreç", dolaysız iletişimi de "kişilerin birbirleriyle özdeşleşmeleri" diye açıklar.²

---

¹Aysel Usluata, İletişim, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s. 9

² A.g.e., s. 12

Charles Cooley, için iletişim, insan ilişkilerinin varolmasına ve gelişmesine yarayan mekanizmadır. Aklın yarattığı tüm simgeler ve bunların uzayda iletimini zaman içinde saklanmasını sağlayan araçlardır. Bu da yüzdeki anlamları, tavırları ve davranışları, sesin tonunu, sözcükleri, yazımı, basımı, demiryollarını, telgrafları, telefonları ve zaman ile yerden kazanmadaki tüm başarıları içerir.³

Wilbur Schramm, iletişimi kaynak ile alıcı arasında ortaklık kurmak için amaçlı bir çaba olarak tanımlar, ayrıca gönderilen iletinin, alınan iletiden değişik olabileceğini vurgular.⁴

Gabriel Rodriques, genel anlamda iletişimin yalnız haber ve ileti alışverişi olmadığını, görüşler olgular ve verilerin iletimi ve paylaşımını içeren bireysel ortak etkinlikler olduğunu söyler.⁵

Tanımlara bakılınca, kütüphanecilikle ilgili, bilginin paylaşımı ve bilginin saklanmasının da yer aldığı dikkati çekmektedir. Bunun yanında iletişimin bir süreç olduğu da ortaya çıkmaktadır.

1.2. Kütüphane ve Belge-Bilgi Merkezleri Kavram ve Tanımları

Kütüphane ve belge bilgi merkezleri kavramı hem, benzer, hem de farklı işlevlere sahip örgütleri ifade eden, aynı

---

³ A.g.c., s. 12

⁴ A.g.c., s. 13

⁵ A.g.e., s. 13

zamanda, günümüzde, kapsamaları değişik boyutta algılanabilen kavramlardır.

Türkçe'de, İngilizce 'library' teriminin karşılığı olarak, 'kütüphane ve 'kitaplık' terimlerinin kullanılması yaygın biçimde sürmektedir. Bu iki terim kullanıcıları arasında yalnızca tercihten kaynaklanan farkın dışında, anlamı karşılamaması gibi bir görüş ayrılığı yoktur.

Belge-bilgi merkezi terimi dar ve geniş anlam açısından ele alınmalıdır. Dar anlamda kavram İngilizce "documentation and information center" karşılığında kullanılır. Geniş anlamda ise arşiv, kütüphane, dokümantasyon merkezi, bilgi merkezi ve müze olarak adlandırılan kuruluşları da kapsayabilir.⁶

Tanıma geçecek olursak, UNESCO, "kütüphane: adı ne olursa olsun, basılı kitap ve süreli yayınların ya da başka her türden çizgisel, görsel-işitsel yayının düzenli koleksiyonları ile, okurların bilgi, araştırma, eğitim, dinlenme amaçları için bunların kullanımlarını sağlayan ve kolaylaştıran elemanlar." şeklinde tanımlar.⁷

Genel bir tanım verilecek olursa, "kütüphaneler ile belge bilgi merkezleri, hizmet verdikleri kullanıcı kesimlerinin gereksinimlerini karşılamak amacıyla sistemli ve düzenli olarak belge ve bilgi sağlayan, bunları işlemeye geçirerek en uygun biçimde ve en kısa sürede yararlandırmaya sunması beklenen merkezlerdir."⁸

---

⁶ Aysel Yontar, Kütüphane ve belge-bilgi merkezlerinde bilimsel yönetimin önemi, İstanbul, TKD İstanbul Şubesi, 1995, s. 1

⁷ Jale Baysal, Kütüphanecilik alanında yeni kavramlar araçlar yöntemler, 2. bs., İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1987, s. 1

⁸ A.g.e., s. 3

Kütüphane tanımlarında da, iletişim tanımlarında olduğu gibi bilgi, saklanmakta ve paylaşılmaktadır. Bu çalışmada Kütüphane sözcüğü, belge-bilgi merkezlerini de kapsayan bir biçimde kullanılmıştır. Kütüphanecilik çevrelerinde de bu kullanım biçimi yaygınlaşmaktadır.

2. Kütüphanelerin İletişim Sürecindeki Yeri

2.1. Bir Kaynak Olarak Kütüphane

İletişim süreçleri için oluşturulan modeller düşünüldüğünde, kütüphaneleri işlevleri bakımından değişik ögelere yerleştirip incelemek gerekir. Kütüphaneyi bir bilgi kaynağı gibi görmek mümkündür. "Kütüphane, kaynakların içine aktığı ve insanların bu kaynakları yönettiği ve yayıncılık endüstrisi gibi dış güçlere bağımlı sistemlerdir."⁹

Kütüphanelerin en önemli özellikleri kataloglarıdır. Bu kataloglar kütüphane bünyesinde yerel olarak hazırlanırlar. Ancak bu yerel yapıyı aşma çalışmalarını toplu kataloglar gerçekleştirebilir. Toplu kataloglar, doğal yerel katalogların varlığını reddetmez, bunların bütünlüğünden doğar. Toplu kataloglar kütüphanelerin kaynak özelliğini işbirliği ortamında daha arttırmaya yarar. Sonuçta kullanıcı için bilgiye ulaşmak önemlidir; onun nasıl ve nereden geldiğiyle kullanıcı ilgilenmez.

Kütüphane derme açısından da kaynak olarak görülebilir. Kütüphaneler dermede bulunan yayınları bir seçim sonucunda alır ve aldığı bu yayınlardan sorumludur. Oysa

---

⁹ John M. Budd, *The library and its users: the communication process*, New York, Greenwood Press, 1992 s. 83

bunların üreticileri sadece ürettikleri yayınlardan sorumludurlar. Okur bunun ayrımını yapmaz.

Kullanıcı, kütüphaneden bir roman alıp bundan okuduğu kelimelerin kaynağı konusunda kafasında bir belirsizlik yaşar. Bu bilginin kaynağı Kemal Tahir, Orhan Pamuk veya Hüseyin Rahmi Gürpınar olabilir. Burada kaynak nedir? Kütüphane mi, yoksa bu kişiler mi? Kaynak olma durumu danışma kaynaklarında daha belirginleşir. Eğer bir kullanıcı, 1 metrenin kaç inç olduğunu sorar ve kütüphaneci danışma kaynaklarından bunun yanıtını verirse, kaynak nedir? Kullanıcı kaynağı kütüphane olarak görecektir. Bilginin kendisini aldığı için doğrusu da budur. Bir kullanıcının isteği, sadece sorusuna yanıt almak için hızlı bir aramadır. Yanıtı bulduğu yer yanıtın da kaynağıdır.

Kütüphanenin bu noktada alıcı işlevi de vardır. Bu işlev, kullanıcının bir istekle kütüphaneye girmesiyle başlar. Bu istekleri daha önceden tahmin eden kütüphane, okuru istediğine ulaştıracak ön yönlendirmeler yapar. Kataloglar ve sınıflandırma tabloları da bir ölçüde bu işleve sahiptir. Okurun isteği, kütüphane tarafından etkileşimli bir şekilde kütüphane diline dönüştürülür.

2.2. Bir İletişim Kanalı olarak kütüphane

Kütüphaneler dermelerini oluştururken daima yayın endüstrisine bağımlı durumdadırlar. Ancak onlar tarafından üretilmiş yayınları derme haline getirebilirler.

Burada Orhan Pamuk'un yazdığı Kara Kitap isimli romanı ele alalım. Bunu katalogdan görmek mümkündür. Modelin döngüsüne bakılacak olursa, Pamuk bir ileti gönderir;

ileti kitap biçiminde bir sinyal olarak gönderilmiştir. İletinin asıl hedefi okurdur. Okur, Pamuk'un baskı yoluyla gönderdiği iletinin alıcısı durumunda olduğunun farkındadır. Okur düşünce ve hareketleriyle, kütüphanenin, bilgi akışının bir kaynaktan alıcıya geçişindeki kanal işlevinin de farkında olduğunu da gösterir.

Kütüphane kanal işlevinin gelişmesi ve artırılması mekanizmalarını da kapsar. Bunun en önemlisi ve temel olanı kataloglardır. Kütüphane kullanıcısı var olabilecek kesin bilgiyi ve beklentilerini kataloglar aracılığıyla doğrulayabilir. Sınıflandırma tabloları, okurun aradıklarını bulabilmesine olanak tanır. Sınıflandırma sistemleri tablolarında, benzer konular beraber yer almışlardır. Kataloglama ve sınıflandırmanın bu yönü, kütüphanelerin verimli kanallar olarak ortaya çıkmasına yardımcı olur. Bu durumda, sinyal akışının düzgün olması, sürecin hızlı olmasını sağlar.

Kütüphanenin kanal işlevinin artması için kullanıcıya da büyük iş düşer. Kullanıcının kütüphaneden yararlanabilmesi için iki şeyi iyi bilmesi gerekir; bunlar:

- 1- Gereksinim duyduğu bilgiyi iyi tanımlayabilmesi,
- 2- Bunu kütüphane diline (Konu başlıkları vb.)

dökebilmesi.

"Bir kütüphane-kullanıcı ikilisi düşünüldüğünde, başarı, kullanıcının doğru yanıtı ve iyi bilgiyi tanıma kabiliyetiyle sınırlıdır."¹⁰

Teknolojik gelişmeler bilginin kayıtlı olduğu fiziksel ortamları, bu ortamlarda kütüphaneyi etkiler. Kütüphaneler bu yeni ortamlara farklı yaklaşımlarda bulunmalıdırlar. Bilgisayar

---

¹⁰ A.g.e., s. 89

katalogları bu yeni yaklaşımlara bir örnek olabilir. Bu tür kataloglar etkili ve verimli soruşturma olanakları açar.

Her iletişim kanalında olduğu gibi kütüphanelerin de sınırlı bir kapasitesi vardır. Kapasitenin sınırlı olması kütüphanenin kanal olarak verimliliğini azaltabilir. Bu sınırlılıklar, yer,zaman, para ve yetişmiş personelle doğru orantılıdır.

2.3. Kütüphanelerin ve Diğer İletişim Kurumlarının Karşılaştıkları Ortak Engeller

Kütüphanelerin ve diğer iletişim kurumlarının karşı karşıya olduğu ortak engeller vardır. Bu engeller on başlık altında sıralanabilir:¹¹

1- Yasal engeller: Bir kitabın, yazının, filmin vb. öğrenilmesini yasaklayan yasalar az da olsa her ülkede vardır.

2- Zaman engeli: Bilgi ihtiyaç olduğu anda kullanıma hazır değilse, kullanıcı zaman kaybeder.

3- Etkinlik engeli: Elde edilen bilgi kullanıldığında bir yarar sağlamıyorsa etkin değildir. Oyalayıcı ve geriletici olur.

4- Ekonomik engel: Yarar getirecek olan etkin bilgiyi ihtiyaç sahibinin para karşılığında elde etmesi gerektiği zaman ortaya çıkar.

5- Terim engeli: Bilgi arayan ne aradığını söyleyemiyor ya da bilgi veren onun kullandığı terimi bilmiyorsa, bilgilendirme başarılı olmaz.

---

¹¹ Meral Alpay, "Kütüphane ve bilgi bilimleri ile iletişim bilimleri arasındaki ilişki", 2 Nisan 1994 tarihinde Basın Müzesi'nde verilen konferansın metni, İstanbul, 1994, s. 4

6- Yabancı dil engeli: Kullanıcı dilini bilmediği bir kaynaktan yararlanamaz.

7- Bilinç engeli: Kullanıcı kendi bilgi ihtiyacının farkında olmadığı veya bu ihtiyacın özel bir niteliği olduğunun bilincinde olmadığı zaman ortaya çıkar.

8- Titreşim engeli: Örneğin, kullanıcı söylenileni anlamadığı için, bilginin doğruluğuna inanmaz.

9- Ulaşım engeli: Bilgi kullanıcının ulaşamadığı yerdeyse bu engel vardır.

10- Yoğun işlem engeli: Bilgi iletme işlemlerinin yoğunluğu yüzünden dolayı ortaya çıkan bu engel en çok karşılaşılanıdır.

Kütüphane ve iletişim kavramı ve tanımları incelenirken belli noktalarda örtüşmeler olduğu anlaşılmıştır. Bunlar "bilgilendirme" ve "saklama" işlevlerinde yoğunlaşmaktadır.

İletişimin bir süreç olduğu ve bu sürecin gerçekleşmesinin nasıl ve hangi öğelerle olduğu iletişim bilimcileri tarafından ortaya konmuş bilgilerdir. Kütüphaneler, bu süreç içerisinde işlevlerine göre yeri değişebilen öğeler halinde ortaya çıkmaktadırlar. Yerine göre "bilgi kaynağı" ama çoğunlukla "iletişim kanalı" işlevini gördüğü anlaşılmıştır.

İletişim sürecinde "gürültü" adıyla tanımlanan ve sürecin gerçekleşmesini güçleştiren etkenlerde de belirgin bir benzerlik olduğu anlaşılmıştır. Bu konuda saptanan on engel, "yasal engeller, zaman engeli, etkinlik engeli, ekonomik engel, terim engeli, dil engeli, titreşim engeli, ulaşım engeli ve yoğun işlem engelidir". Gelişmelerle beraber bu engellerin bazıları ortadan kalkabilir, yenileri de eklenebilir.

Ayrıca bilim olarak ele alındıklarında ortak özellikler gösterirler. Her iki bilim dalı da çağdaş bilim sistemleri de,

"yapısal bilimler" arasında gösterilmekte ve sistem analizi, bilgi kuramı ve bilgisayar bilimleri gibi bilimlere de daha yakın durmaktadırlar.

Kütüphanecilik ve iletişim etkileşimli bir işbirliği içindedir. Kütüphaneler iletişim kurumlarının ürettikleriyle etkilenir ve bu ürünlere yönelik çözümler geliştirirken, iletişim kurumları da kütüphaneden destek almadan bir yere varamazlar.

KAYNAKÇA

- Alpay, Meral; "Kütüphane ve bilgi bilimleri ile iletişim bilimleri arasındaki ilişki", 2 Nisan 1994 tarihinde Basın Müzesi'nde verilen konferansın metni, İstanbul, 1994, 10 s.
- Baysal, Jale; Kütüphanecilik alanında yeni kavramlar araçlar yöntemler, 2. bs., İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1987, 220 s.
- Budd, John M.; The library and its users: the communications process, New York, Greenwood Press, 1992, 193 s.
- Usluata, Aysel; İletişim, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, 111 s.
- Yontar, Aysel; Kütüphane ve belge-bilgi merkezlerinde bilimsel yönetimin önemi, İstanbul, TKD İstanbul Şubesi, 1995, 146 s.